

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

0745

Ե Ա Պ Օ Ն Ի Ա

Կազմեց Աթ. Խնկ.

БИБЛИОТЕКА
ИНСТИТУТА
ВОСТОКОВЕДЕНИЯ
Академии Наук
СССР

ԱՂԷՔՍԱՆԻՐԱԳՈՒ

Տպարան Դէորդ Ս. Սանոյեանցի.

1904

91

Խ-64

№ 5
2202

arm
5959

64

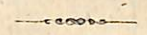
Ե Ա Պ Օ Ն Ի Ա

БИБЛИОТЕКА
ИНСТИТУТА
ВОСТОКОВЕДЕНИЯ
Академии Наук
СССР

Հայաստանի

Կազմեց Աթ. Խնկ.

Հայաստանի Գեորգ Ա. Սամուելյանցի

ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԱԳՈՒ

Տպարան Գեորգ Ա. Սամուելյանցի.

1904

13.05.2013

20 16511

5 OCT 2011

Ե Ա Պ Օ Ն Ի Ա

Дозволено Цензурою. 5 Марта 1904 г. г. Тифлисъ.

Եապօնիան մի լիւնտա երկիր է, բազկացած բազմաթիւ մեծ և փոքր կղզիներից, որոնք համարեայ ամբողջ տարին ծածկւած են ճոխ բուսականութեամբ:

Եապօնիան մեծ երկիր չէ, նրա տարածութիւնը հասնում է մօտ 33600 քառ. վերստի:

Եապօնիան ունի մեղմ, կակուղ, առողջարար կլիմա. խաղաղ ովկիանոսի զով քամիները ամառ ժամանակ պահում են նրան շոգից, իսկ ձմեռ ժամանակ նա տաքանում է տաք երկիրներից դէպի հիւսիս վազող ծովային հոսանքից: Չմեռը Եապօնիայում կարճատեւ-չորային է, չամառը՝ անձրեային:

Ջող և խոնաւ ամռան, կարճ և տաք ձմռան շնորհիւ Եապօնիայի բուսականութիւնը ճոխ, փարթամ, շքեղ և բազմազգիւմ է: Չիգ-ձիգ լեռնաշղթաները ընդարձակ անտառները, գեղեցիկ հովիտները, պտղատու և ծառաշատ դաշ-

9/ 61299-67

տերը, բազմաթիւ գետերը և լեռնային վտակները մի լայն ցանցով ծածկում են գողտրիկ Եապօնիայի մշտադալար մակերևոյթը: Անտառները լիքն են բազմատեսակ թռչուններով, որոնց մէջ նշանաւոր է Եապօնական սոխակը. նա հարիւր ռուբլուց պակաս չի ծախւում. վայրենի գազանները այնքան շատ չեն, ինչպէս թռչունները և առհասարակ Եապօնիայի կենդանիների հասակով փոքր են:

Ընտանի կենդանիները Եապօնիայում շատ քիչ են. եզներ և կովեր համարեա չըկան, որովհետև մսի և կաթի գործածութիւնը այնտեղ խստիւ արգելւած է, իսկ դաշտային աշխատանքը կատարում է միմիայն բահով և թիով:

Դաշտերը մշակում են ամենամանրակրկիտ կերպով: Եապօնիայում ազատ և անմշակ տեղեր չըկան: Երկրագործութիւնը չափազանց զարգացած է. բացի գանազան տեսակ պտղատու ծառերից՝ Եապօնիան արտադրում է գլխաւորապէս հինգ տեսակ «սըրբազան» բոյսեր՝ բրինձ, ցորեն, գարի, վարսակ և սիսեռ. բայց այդ բոյսերի մէջ առաջին տեղը բռնում է բրինձը: Եապօնական բրինձը համարւում է ամբողջ աշխարհի մէջ ամենաընտիրը և կազմում է ազգաբնակչութեան գլխաւոր ուտելիքը:

Եապօնիայի բնական հարստութիւններն էլ շատ են և հանքերը բազմատեսակ և բազմաթիւ.

թէև ոսկու հանքերը սպառուած են, բայց մեծ արդիւնք են բերում արծաթի, պղնձի և երկաթի հանքերը, որոնք կիսից աւելի մաքուր պղնձ և երկաթ են տալիս: Իեզո կղզին այնքան հարուստ է քարածուխով, որ կարող է երկու հար տարի շարունակ վառելիք մատակարարել ամբողջ աշխարհին:

Եապօնիայի ազգաբնակչութիւնը, որ հասնում է 45 միլիօնի, վաղուց չէ որ յայտնի է գարձել Եւրոպային և գրաւել նրա ուշադրութիւնը. հետաքրքիր է այդ ինքնուրոյն ազգի անցեալը, աւելի ևս հետաքրքիր է նրա ներկան:

Վաղեմի ժամանակներից սկսած մինչև տնայեալ դարի վերջերը՝ սրանից մօտ քառասուն տարի առաջ՝ Եապօնացիները դուրս չէին գալիս իրանց գեղեցիկ կղզիներից և ուրիշ ազգերի հետ յարաբերութիւնների մէջ չէին մտնում: Իրանց կաշկանդել էին երկրի հնացած օրէնքերը և սովորութիւնները: Եապօնական ազգը խիստ պաշարուած էր, անտիապաշտ և տգէտ: Երկրի օրէնքով նա մեծ նաւեր շինելու իրաւունք չունէր, որպէս զի բուն երկրի սահմաններից չը հեռանար:

Հարիւրաւոր և հագարաւոր տարիներ այդ ձևով ապրել են Եապօնացիները իրանց այդ գեղարուեստական կղզիներում, ինչպէս մի բանում. նրանք զրօսի աշխարհով չեն հետաքրքրուել:

Հին նախապաշարմունքները և դարաւոր կազմում էին Տայկուն կամ Սիօզուն: մակերպւած սովորութիւնները՝ օտարի հետ յարաբերութիւն ունենալը սրբապղծութիւն են հազորեղն էր Ջօզունի տունը: Տասներկու դարից մարել: Եապօնացիները չափազանց ինքնահաւատակսած Ջօզունների իբաւունքները դարձան ժամարդիկ էին, օտարից բան սովորելը ոչ թէ անուանական: Նրանք իրանց ձեռքն առան երկրի կարելի, այլ մեծ ամօթ էին համարում:

Եապօնական աւանդութիւններին նայելով՝ կայսրութեան հիմքը դրել է Տեմմու-Տէննօ անուան մի իշխան Քրիստոսից զեռ 660 տարի առաջ: Կառավարչական և հասարակական կազմակերպութիւնը ունեցել է հետեեալ բնաւորութիւնը երկրի միակ պաշտօնական պետը եղել է կայսրը կամ իրանց լեզուով՝ միկադօն: Կրօնական համոզմունքով՝ միկադօն ոչ միայն աստուծոյ օժեհան էր, այլ և երկրային աստուածը: Երկինքնրա հայրն էր, երկիրը՝ մայրը, իսկ արեւը և լուսինը նրա բարեկամները:

Միկադօն կառավարչական գործերով չէր պարպում, նա աստուածային ծագում ունէր, նրա վայել չէր երկրային գործերով զբաղել: Եւ ճիշտը ասած՝ միկադօն միմբայն անւանական գլուխըն էր գայմիօսների կամ երկրի ազնւական դասակարգի և ոչ միահեծան պետ և հրամանատար ամբողջ կայսրութեան: Նրա աթոռանիստ քաղաքըն էր Կիօտօն, որ և կոչւում էր Միակօ, այսինքն մայրաքաղաք:

Զօրքի հրամանատարը ջոկ էր, որին անւս

Ազնւականներից կամ գայմիօսներից ամենա- Վազնուկաններից կամ գայմիօսներից ամենա- մարել: Տասներկու դարից մարել: Եապօնացիները չափազանց ինքնահաւատակսած Ջօզունների իբաւունքները դարձան ժամարդիկ էին, օտարից բան սովորելը ոչ թէ անուանական: Նրանք իրանց ձեռքն առան երկրի իշխանութիւնը և գօրքի ընդհանուր հրամանատարութիւնը և միկադօն թողին լոկ տիտղոսը՝ առանց որ և է իրական ոյժի:

Գայմիօսները, ինչպէս ասացինք, երկրի ազնւական դասակարգն էին կազմում: Ամեն մի գայմիօս տէր էր անազին ու հարուստ հողային կալւածների, սեփական բանակի, նաւատորմի և ամրոցների:

Ամեն մի աւատական ազնւականի ձեռքի տակ գտնուում էին բազմաթիւ մանր աղքատ ազնւականներ կամ սամուրաներ, որոնք ապրում էին գայմիօսի հաշուով և իբրև արժանիքի կամ ազնուութեան նշան գօտիններից քաջ էին տալիս երկու սուր: Այդ մանր ազնւականները քաջ էին, կրտսրիճ և վայրենի. Հասարակ ժողովուրդը նրանց պատահելիս զլիարկ պէտքէ վերցնէր և ծունկ խոնարհեցնէր: Երկարաւորը ամենաշնչին վիրաւորանքի համար մարդ էր սպանում. լինէր այն վաճառական, արհետաւոր, երկրագործ:

Սամուրաները թշնամի էին օտարականներին և հնարաւոր եղած զէպրում՝ կոտորում էին նրանց: Այդ դասակարգի մէջ յաճախ պատահում

էին ինքնասպանութիւններ:

Սամուրաների դասակարգից ջոկ գոյութիւն ունէր մի այլ դասակարգ-բօնիկների դասակարգը որանք սամուրաների ծառաներն էին, որոնք իրանց տէրերից իրաւունք էին ստացել նոյնպէս երկու սուր կրել: Այդ դասակարգը շաա վատղայմիօսները յիշատակ է թողել Եապօնիայում, ինչպէս մի ժամանակ ենիչարիները Տաճկաստանում: Բօնիկները լեշակեր ազաւանների նման թափառում էին երկրի ամէն կողմերը և թալանում ազգարնակութիւնը:

Եապօնիայում ազգաբնակութիւնը բաղկանում էր հինգ դասակարգից՝ շինականներից, երկրագործներից, վաճառականներից, արհեստաւորներից և աղքատներից: Այդ դասակարգերը առհասարակ աննկարագրելի տառապանքի մէջ էին. թէև եապօնիայում ճորտութիւն չըկար, բայց ժողովուրդը իրան մատնել էր ստրկութեան:

Երկրի օրէնքները անկատար, պակասաւոր և անմարդասէր էին. պատիժները չափազանց խիստ, դաժան և վայրենի: Մահւան դատապարտաճի պուխը սրով կտրել էին տալիս ամբոխի առաջ, երբեմն խեղտում, խաչ հանում, տէգերով ծակոտում կամ եռացող ջրի մէջ խաշում: Օրէնքը չէր պաշտպանում ոչ-ազնւական դասակարգերին, նրանք իրաւունք չունէին բողոքելու երկ-սրաւորների անիրաւութիւնների դէմ:

Տայկունների ոյժը կազմում էին այն մանր ֆեօդալ ազնւականները, որոնց զբաւելու համար տայկունները կալւածներ, աստիճաններ, հոգևոր պաշտօններ էին տալիս:

Սակայն ժամանակի ընթացքում այն տեսակ ուժեղանալով, ընդհանուր վտանգ սպառնացին տայկունիների զօրութեան և ամբողջութեան: Նրանք միջոցներ ձեռք առան ազատել ընդհանուր հրամանատարի հպատակութիւնից և մտածեցին ինքնուրոյնութիւն ձեռք բերել: Երևան եկան տյնպիսի ազնւականներ, որոնք միմիայն անունով էին հպատակում տայկունին: Նրանք ունէին իրանց առանձին դատատանները, դատավարութիւն, իրանց ոստիկանութիւնը, զօրքերը և օրէնքները: Այն տեսակի դայմիօսներից մի քանիսը աշխատում էին լայնացնել իրանց սեփական տիրապետութիւնները, ուստի կռիւ էին մղում իրանց հարեանների դէմ: Նրանցից միքանիսն էլ շարունակ պատերազմում էին սիօզունի հետ: Իրերի այդպիսի զբուլթիւնը Եապօնիան դարձրել էր մի դժոխք, որտեղ բարձրագուլիս թագաւորում էին անվերջ թշնամանք, մատնութիւն և ներքին երկպառակութիւն: Երկրին տիրել էր անիշխանութիւնը և դրել էր նրան պատերազմական զբուլթեան մէջ:

Ահա թէ ինչպիսի զբուլթեան մէջ էր գտանուում Եապօնիան սրանից ուզիդ 36 տարի առաջ:

Բայց այժմ ամեն բան փոխւած է: Չրկան նախկին դայմիօսները: Նրանց անկախութիւնը վերջացւած է և զօրքերը ջնջւած: Սուրը նոյնպէս իր նախկին դերը չի խաղում և սուր կրողների դասակարգը այլևս գոյութիւն չունի: Օրէնքը դասակարգերի մէջ խտրութիւն չի դնում: Սիօզունի պաշտօնը վերացւած է, երկրի իշխանութիւնը պատկանում է միմիայն կայսրին՝ միկաղօին: Բայց միկաղօն ինքնագլուխ չի կառավարուելով: Կառավարչական գործերում, օրէնքները կատարման, հարկերի բաշխման մէջ մասնակցում է երկրի ամբողջ ազգաբնակչութիւնը ի ներկայացուցիչների միջոցաւ: Բոլոր նախկին վնասակար սովորութիւնները կորցրել են իրանց ոյժը, հնացած օրէնքները: Եւրոպացիներին թոյլատրուած է մտնել երկրի հեռաւոր անկիւնները և ուսումնասիրել նրանց: Երկրի պէտք ամենաեռանդուն և գործունեայ մասնակցութիւն է ցոյց ապրիս պետական գործերում: Պատմում են որ նա իրան նպատակ է դրել ծանօթացնելու հրապատակներին իր անձնական հայացքների, մտքերի և ենթադրութիւնների հետ: Նրա բազմաթիւ հրամանները և հրովարտակները ոչ թէ իսկապէս բարձրագոյն հրամանների, այլ հայրական խրատների բնաւորութիւն են կրում:

Եսպօնիայի այժմեան կայսրը զարմանալի լատիսրտի տէր մարդ է, ապացոյց, որ նա ոչ մի մահ-

ան դատավճիռ մինչև հիմա դեռ չէ ստորագրել: Թարականները զարմացել են նրա հիւրասերութեան վրայ, նա սիրով ընդունում է ուսումնասան մարդկանց, ճանապարհորդներին, բանաստեղծներին, քաղաքական գործիչներին և երեսն ամբողջ ժամերով խօսում նրանց հետ:

Ահա այսպէս Եսպօնիային իր միջնադարեան սաւառից դուրս հանողը և այժմեան նախանելի վիճակին հասցնողը եղաւ այժմեան կայսրը, իր անունը իր էջերում ոսկէ տառերով կարձաագրէ ազգային պատմութիւնը:

1868 թւականին Եսպօնական հասարակական ազմը ենթարկեց արմատական փոփոխութեան: Այդ թւականը Եսպօնիայի վերածնութեան դարագլուխն է:

1867 թւին 16 տարեկան Մուտ-սու-գիտօն զահարձրացաւ. վերեւում ասացինք, որ միկաղօների իշխանութիւնը լոկ անւանական էր, իսկ երկրի կառավարութեան ղեկը գտնուում էր շօզունի ձեռքին: Բայց երիտասարդ Մուտ-սու-գիտօն չէր յանկանում անւանական կայսր մնալ: 1868 թւունւարի 3-ին կայսեր կուսակիցները երկու յաղթութիւն արին, ջարդելով շօզունի զօրքերին և սիրելով Օսակային և Եղգօին հետեալ տարին միկաղօն իր աթոռը տեղափոխեց Եղգօ և այդ ժամանակից արդէն այդ քաղաքը կոչոււմ է Տօկիօ:

Այսպիսով միկազօն մտաւ իր դերի մէջ. նրա զգայական բօնզանների մեծ մասը կոտորեց, կենտրոնական իշխանութիւնը վերականգնեց ից նրանց տաճարների կալաւածները, քանդակութեղացաւ: Այժմ կարելի էր հաստատ համոզեան տաճարները, նրանց հարստութիւնը յարոր այդ կենտրոնական իշխանութիւնը կը կանխս գրաւեց, իսկ ճորտերին ազատութիւն ըողանայ երկրի մէջ կարգ և կանոն հաստատուեց:

մանր իշխանների ու ազնուականների կամայաՄիկազօն յաղթեց աշխարհային ազնուականութիւնը դսպել: 1868 թւականը կոչեց „Մէնթեանը և վերջնականապէս քայքայեց բուդ-Ջի“, որ նշանակում է դարազլուխ: Այդ թիւիյական հոգևորականութեան դասակարգային են հաշուում եապօնայինները իրանց տարեգրոթը: Նա իրաւունքներ շնորհեց թշառ և հաթիւնը: Այս տարի նրանց 36-երորդ թւականն կտահարւած ժողովրդին: Այդ կախների ժամա-
 Երիտասարդ միկազօն յաղթելով շօգունին-երկ ստրուկ և աղքատ ամբոխը բռնեց միկազօի կրի ամենավտանգաւոր թշնամուն, իր գլխաւորմը:

ուշագրութիւնը դարձրեց եապօնական անհաճերիտասարդ Մուտ-սու-գիզօն բացեց եապօտական իշխանների, նրանց մանր ու խոշոր ազան եւրոպական լուսաւորութեան առաջ. նախ նւականների դէմ: 1871 թւականին միկազօ առաջ նա իր կենցաղի և շորերի ձևը փոխեց. բանակը սկսեց գրաւել դայմիօսների կալաւած պալատում, նախարարների մէջ, ազգային ները, քանդել նրանց ամբոցները և զրկել իշղովներում համարեա ամենուրեք մտել են եւլաններին իրանց ոյժից: Գայմիօսները սկզբուպական պարզ ու անպաճոյճ ձևերը: Միկազօն, կառավարում էին իրանց նախկին երկիրներ առաջ իր պալատից դուրս չէր գալիս, այժմ ինչպէս պաշտօնեաներ՝ նահանգապետներ և գանապարհորդում է իր կայսրութեան մէջ. աւառապետներ, որոնց միշտ կարելի էր փոխել, բաց կառքով ման է գալիս մայրաքաղա- Այժմ այդ կարգադրութիւնն էլ է փոխւած: Միւս,

կազօն ում ուզենայ՝ նրան կը նշանակէ այն եապօնացիները շփուելով երոպացիների հետ, պաշտօններում: Եապօնիան բաժանւեց 72 գատ գեղեցիկ կերպով սկսեցին իւրացնել նրանց լառի:
 փորութիւնները և զգեստները:

Միկազօն ընդհարում ունեցաւ նաև հոգևորաՄարգկային պատմութիւնը իր գոյութեան սրկանութեան հետ: Այդ դասակարգն էլ յաղթեցրից երբէք չէ տեսել այդպիսի խոր փոփոխու-

թիւն այդքան կարճ ժամանակում: Կառավարման եղանակը, դասակարգերը, ազգաբնակչության վարք ու բարքը, նիստ ու կացը, օրենքերը, գիրքը, մամուլը և գրականութիւնը-սինչ արմատական փոփոխութեան ենթարկւեցին:

Այդ վերանորոգութիւնները ուղղակի կատարուեցին ազնականներին և բուրձաշահանները նրանք ուղեցին խառնակութիւններ առաջ բերկրի մէջ, բայց յաջողութիւն չունեցան: Մի կողմից կառավարութիւնը չարդեց և սանձահաններանց: Ժողովուրդը միկազօի կողմն էր, բունն էռանգով իր կայսրի հետ ձեռք ձեռած զիմում էր գէպի քաղաքակրթութիւն:

1889 թւականին միկազօն շնորհեց երկու սահմանադրութիւն և պարլամենտ բուն երտական կազմակերպութեամբ:

Վերջացնելով Եապօնիայի անցեալին վերաբալ փոքրիկ ակնարկը և տաղանդաւոր կազօի երկրի վերածնութեան գործում կարած դերի մասին խօսելը՝ անցնենք բուն ժողովրդի վարքի բարքի, նիստ ու կացի, դարեկազմակերպւած սովորութիւնների, կրօնի, թուրթեան, արհեստների, գործարանական կեքի, օտարների ազգեցութեան, առևտրի, կարսրութեան նշանաւոր քաղաքների, պետաոյթի և քաղաքական ձգտումների համառօտ կարագրութեան:

Եապօնացիք երոպայի ճանապարհորդների րմանքի և հիացմունքի առարկան են դարձել վայելում են նրանց խորին յարգանքը: Եանացոց լուսաւորութիւնը, գիտութիւնների, ւետրի, արգիւնագործական, ռազմագիտական ծովային արւեստների, հասարակական և վարկան գործերի բարեկարգելու մէջ ցոյց տւած դունակութիւնները ուղղակի զարմացնում են երոպային և Ամերիկային:

Եւ ինչպէս չը զարմանան Եւրոպան և Ամերիան, քանի որ Եապօնիայի բազմատեսակ գորրանները, նաւաշինարանները, օրինակելի երթուղիները, բազմաթիւ առևտրական նաւերը պատերապմական գօրեղ նաւատօրմը, ելէքտրան լուսաւորութիւնը, նոյնպէս հեռագիրը և ռախօսը իւրաքանչիւր մի ետ ընկած գիւղում, ննակելի քարած փողոցները, քաղաքների և կգերի զարմանալի մաքրութիւնը և կարգը, յուղիները, ջրաբաշխութիւնը, նախտնձելի երագործութիւնը, գրագիտութիւնը և զպրօցնեպատկառելի թիւը մի որևիցէ 30-36 տարգործ են:

Եապօնացիք պատկանում են մոնղոլական ցեու. նրանք առհասարակ վայելչակազմ, ճարկի, առողջ, բայց կարճահասակ մարդիկ են: Կպօնացիների մագերը սև են, կաշին դեղնան, քիթը ճպղած, գէմբը տափակ, այտոսկրը-

ները դուրս ցցւած, իսկ աչքերի դասաւորութիւնը մի քիչ ծուռը: Կանայք աւելի կար հասակ են տղամարդկանցից, բայց շատ վաշակազմ, դուրեկան, քնքուշ և գեղեցիկ արածներ են: Եւրոպացիք անւանում են նրա յախճապակեայ խաղալիքներ: Չընայած Եւրոպացիները մանրութեանը՝ նրանք զարմանալի տոկուն, դիմացկոտ և համբերատար են: Կանայք և այլ մարդիկ թէ արտաքինով և թէ գեատով իրար նման են: Այս է զանազանութիւնը կանանց վերնագոյիստը աւելի նաշխուն գոտին աւելի լայն: Ամպհովանին և հովհարը նանց անբաժան ընկերներն են: Եւրոպացիք հազնում են գուլբաներ, ծոգտէ կօշիկներ և վատէ սանդղակներ: Դիւարկները շինուում են ծոգտից, փայտից, թղթից և ծածկուում են լապտեր: Այլ մարդիկ ամեկուում են իրանց երեսը և խի մագերը, թողնելով մի փունջ մագ: Կանայք սանդղակները շատ բարդ է:

Եւրոպացիք չըկան մեր շինութիւնների ման քարէ մեծ շինութիւններ: Այնտեղի տնային շինւած են ամբողջովին փայտից, ուռնու պտտաներից և թղթից, դա ունի իր պատճառները: Եւրոպացիք յաճախ երկրաշարժ է անում, որովհետև հրաբուխները շատ շատ են: Եւրոպացիք իր կլիման այնքան տաք է, որ քարէ տնային նշանակութիւնը կորչում է: Դրսի կողմից

որ, նա չը զիտէ թէ ինչ բան է կողպէքը: Գոթութեան դէպքեր շատ քիչ են պատահում: Եւրոպացիք ուրախ մարդիկ են և զարճատէր: Նրանք սիրում են թատրօն, երաժշտութիւն և զանազան պատմածքներ: Նրանք մեծ հանդէսով են կատարում իրանց նոր տարին: Յունւարի մէկին անւանում են „գան-սան“, այսինքն „երեք սկիզբ“, տարւայ սկիզբ, ամառ ըսկիզբ և օրւայ սկիզբ: Նոր տարւայ այցելութիւնները տեւում են երեք օր, իսկ շնորհաւորութիւնները 15:

Եւրոպացիք իր հայրենասիրութիւնը հերոսութեան է հասցրել: Նա բուն կերպով սիրում է հայրենիքը, որի փառքի համար ոչինչ չի խնայում:

Նա պակաս չի սիրում և իր ընտանիքը և հայրենի օջաղը:

Ամուսնութիւնը Եւրոպացիք շատ հասարակ կերպով է կատարում: Փեսայուն գրաւոր պայման է կապում հարսնացուի հետ և տանում է իր տունը: Աղջիկը օժիտ չի տանում հետը: Անհամաձայնութեան դէպքում՝ մարդը հեշտութեամբ է բաժանուում իր կնոջից: Կնոջ անհամարմութիւնը մահով է պատժուում:

Թէև Եւրոպացիք որդէսէր մարդիկ են, բայց որքէր նրանց երես չեն տալ, չեն զրկիլ և չեն զրկել: Յրտի և տաքի սովորեցնելու համար նը-

Գ. Ե.

բանք երեխաներին բոլորովին մերկ և զլուխները
ածելած դուրս են տանում:

Պէտքէ ասել որ աղջիկները աւելի ազատու-
թիւն են վայելում, քան թէ կանայք: Նրանք ժո-
ղովրդական դպրոցներում սովորում են զրելի,
կարդալ, նկարել, երաժշտութիւն, տնային ձե-
ռագործներ և թէյի արհեստին վերաբերեալ բո-
լոր նրբութիւնները և մանրամասնութիւնները:
Ուսումը նրանց համար պարտաւորական է:

Բայց վատն այն է՝ որ Եապօնացի աղջիկները
վաղ են մարդի գնում: Այդ անբնական և վայրե-
նի սովորութիւնը վատ հետեանքներ է տալիս:
Եապօնացի կինը դեռ եռեսունի չը հասած ար-
դէն ծեր է: Դա նոյնպէ ազգում է սիրունդի վը-
րայ: Եապօնացոյ մանրութիւնը ուղղակի աչ-
քի է ընկնում:

Եապօնիայում գոյութիւն ունին մի քանի օ-
տարոտի և մեր տեսակէտով վայրենի սովորու-
թիւններ: Այնտեղ մի անգամ գործածած թաշ-
կինակը երկրորդ անգամ բանացնելը ամօթ է,
բայց բոքիկ ման գալը և կանանց հետ լողա-
նալը ամօթ չէ: Թաշկինակի տեղ Եապօնիայում
թուղթ են գործածում: Կառքերին ձի չեն լծում,
այլ ձիերի տեղ մարդն է լծում: Չի-մարդը իս-
կական ձիուց ետ չի մնում:

Եապօնացին իրան վիրաւորած համարելիս
գաշոյնով պատում է իր փորը և այդ մասին

տեղեկութիւն է տալիս վիրաւորողին. վերջինն
էլ անշուշտ իր փորը պէտք է պատուի: Դա հը-
նուց մնացած մի սովորութիւն է:

Եապօնացու բնաւորութեան բացասական կող-
մերն են խորամանկութիւն, նենգամտութիւն,
ոխակալութիւն, որոնք երկար տարիներ ծած-
կում են բարեկամական դիմակի տակ:

Եապօնիայում կայ երկու կռապաշտական կը-
րօն՝ Չինթօիզմ, որը տեղացիների հին կրօնն է
և Բուդդիզմ, որը մտել է Եապօնիա Չինաստա-
նից Կօրէյայի վրայ և բաւականին փոփոխութեան
ենթարկել: Չինթօիզմը, որ երկրի պետի և բար-
ձրը դասակարգի կրօնն է, մի վերին աստիճանի
պարզ և անպաճոյճ վարդապետութիւն է: Նա
չունի ծիսակատարութիւններ և իր հետեւողներից
պահանջում է արտաքին կողմից՝ օտաճարներին
այցելութիւն և ներքին կողմից՝ խղճի և սրտի
մաքրութիւն: Բուդդիզմ էլ շատ և շատ հետեւող-
ներ ունի: Բուդդայականները ընդունում են հո-
գու անմահութիւնը և հաւատում են, որ իսկա-
կան կեանքը սկսելու է մեռնելուց յետոյ: Եր-
կու կրօններն էլ ունին իրանց բազմաթիւ սրբ-
բազան տաճարները: Այս էլ պէտքէ ասել, որ
Եապօնացիք կրօնասէր, մոլեռանդ մարդիկ չեն:
Նրանց մէջ մինչև անգամ մուտք է գործել քրիս-
տոնկութիւնը:

Եապօնիան երկրագործական և տնային ար-

հետոների երկիր է: Ազգաբնակութեան կէսը պարապում է երկրագործութեամբ այն էլ բահով և թիով: Եապոնացին ամբողջ տարին անհնդատ աշխատում է, աշխատում է առաւօտեանից մինչև երեկոյ:

2կայ մի այլ երկիր, որը բուսականութեամբ Եապոնիայի նման հարուստ լինէր: Եապոնիան 430 տեսակ բոյսեր է արտադրում: Ճիշդ է՝ Եապոնիացին չը գիտէ ինչ բան է միսը, հացը, կաթը, բուրդը և կաշին, բայց նա իր բազմատեսակ ուտելիքը պատրաստում է բոյսերից: Իւրդը, ճրագուն, մումը և սոսինձը ստանում է նոյն բոյսերից:

Լաւ են նկատել ճանապարհորդները, որ այն քրտնաջան հոգատարութիւնը, որպիսին պահանջում են բոյսերը, Եապոնացուն դարձրել է աշխատասէր, համբերատար և վերին աստիճանի քաղաքավարի: Եապոնացին իր աշխատանքի վրայ նայում է նկարչի աչքով: Բոյսերի մէջ է կազմակերպւել Եապոնացու բնաւորութիւնը: Նա բոյսի նման քնքուշ է և բարեկիրթ: Միւս կողմից նա իր երկրի գեղեցկութիւնն է արտայայտում:

Եապոնիան ունի բազմաթիւ երկաթուղիներ և նոր գծերը զարմանալի արագութեամբ աճում են: Ճիշդ է որ այստեղի ճանապարհները նեղ են, վագոնները փոքր, կայարանները յիշեցնում

են փոքրիկ փայտէ տնակներ, բայց երկաթուղիներով ճանապարհորդելը շատ էժան է նրատում, նրանց արագութիւնը մարդ է ափշեցնում:

Հեռագրները և հեռախօսները Եապոնիայում շատ էժան են և զարմանալի կերպով տարածւած, իւրաքանչիւր մի գիւղ, թէկուզ հինգ-վեց տնից բաղկացած, ունի իր հեռագիրը և հեռախօսը: Հեռագրական մի խօսքը արժէ 2 կօպ:

Ճանապարհորդ պրօֆեսսոր Կրասնովի ասելով՝ Եապոնիայի խուլ, ետ ընկած գիւղերում մտել է ելէքտրական լուսաւորութիւնը: Այգպիսի բաղդի դեռ չեն արժանացել մեր քաղաքներից շատ շատերը: Ամենափոքրիկ գիւղը ունի ստորերկրեայ առու, որ շինւած է գիտութեան և առողջապահական պայմաններին համաձայն: Երկրի մակերևոյթը ծածկել է ջրանցքների լայն ցանցը, որը էժանացնում է գիւղերի միջի հաղորդակցութիւնը և միջոց է տալիս գիւղական բերքերը արտահանելու:

Եապոնացիք կրթութիւնը բարձր են գնահատում: Այսօր նրանք աւելի շատ ժողովրդական դպրոցներ ունեն, քան թէ մի այլ լուսաւորւած երկիր, ուստի Եապոնիայում չես գտնել մի մարդ, որ անգրագէտ լինի: Քսանեօթը տարի է ինչ ժողովրդական դպրոցներում երկու սեռերի համար ուսումը պարտաւորական է:

Ժողովրդական դպրոցների ծրագիրը Եապո-

նիայում անհամեմատ լայն և ընդարձակ է ևրոպական և ամերիկական այդ թեսակ դպրոցների ծրագրից:

Քսանհինդ տարի սրանից առաջ միկադոն իր հրովարտակում գրում էր. «Ես ուզում եմ որ սրբանից յետոյ ուսումը և կրթութիւնը կայսրութեան մէջ այնպէս տարածւի, որ ամեն մի ընտանիք և նրա իւրաքանչիւր մի անդամը գրագէտ լինի:» Նրա ցանկութիւնը կատարւած է:

Բայց Եապօնացիք ժողովրդական դպրոցներով չը բաւականացան. նրանք անցան բազմաթիւ միջնակարգ, բարձրագոյն և մասնագիտական դպրոցներ, որոնց հիմնել էին կառավարութիւնը և մասնաւոր մարդիկ: Դրանով էլ չը բաւականանալով անցան Եւրոպա և Ամերիկա և ապա վերադառնալով հայրենիք նրա հասարակական կեանքի բոլոր մասերում նոր կեանք մտցրին. Այժմ էլ ևրոպական համալսարաններում վխտում են այդ դեղնագոյն, մանր ու խելացի աչքերով, կարճ հասակով աշխոյժ ու ճարպիկ երիտասարդները, որոնք իրանց ընդունակութիւններով զարմացնում են ուսուցիչներին: Ահա այդ ուսանող երիտասարդութիւնը տեւ է և տալիս է հայրենիքին գրագէտների մի ամբողջ բանակ, որը լոյս է սփռում ազգի մէջ: Հարուստ ընտանիքների աղջիկներն էլ կրթութեան մէջ ետ չեն մնում երիտասարդներից: Նրանք իրանց ուսումը շա-

րունակում են միջնակարգ կամ մասնագիտական դպրոցներում: Նրանք ստանում են նաև բարձրագոյն կրթութիւն մայրաքաղաքում: Կին ինժեներների, կին իրաւաբանների թիւը Եապօնիայում քիչ չէ:

Եապօնական մամուլն էլ այժմ զուտ ևրոպական բնաւորութիւն է կրում: Այնտեղ հրատարակւում են բազմաթիւ լրագիրներ, շաբաթաթերթեր և ամսագրեր:

Եապօնիայում գործարանների և արհեստանոցների թիւը տարէ ցտարի աճում է: Եապօնական արհեստը արտադրում է բրոնզէ, թղթէ, ծղնոտէ, կաւէ, փայտէ ձեռագործներ: Բացի իրանց թեթևութիւնից, ամրութիւնից, գեղեցկութիւնից Եապօնիայի ապրանքները աչքի են ընկնում գոյների և նկարների առատութիւնով: Գոյները զարմանալի հմտութեամբ իրար յարմարացրած են, նկարները բազմադիմի, գեղեցիկ և ճաշակով են: Եապօնացիք մեծ վարպետութեամբ նկարում են թղթի, ճենապակու և մետաքսէ կտորների վրայ ծաղիկների, տերևների, մարդկանց և զանազան կենդանիների պատկերներ: Եապօնիան արտահանում է գլխաւորապէս մեծ քանակութեամբ հում և անմշակ մետաքս, թէյ, բրինձ, քարածուխ, պղինձ, ձրկնեղէն, խեցիներ, փայտէ և ծղնոտէ իրեր, — կաւէ և ճենապակէ ամաններ, քեաֆուրի, շիրմա-

ներ, հովահարներ:

Նապօնական արդիւնագործութեան գլխաւոր ապրանքները կազմում են մետաքս և բամբակ կտորներ, բրդէ զգեստներ, պատի և գրպան ժամացոյցներ, հեծանիւներ, լուցկի, հովանոցներ ու անձրեանոցներ, կաշի, ամենաընտրիտեսակի կաւէ և ապակէ ամաններ, ճենապակի լամպեր, կշիռներ, կոշիկներ, անուշահոտ ջրեր ու իւղեր և այլն:

Նապօնիան ահագին յաջողութիւնով մասնակցել է 1878—1889 և 1900 թւակաների Փարիզեան համաշխարային ցուցահանդէսներին, ուր նա զարմանք է ազդել իր գեղեցիկ արհեստների հրաշալի շինւածքներով:

Սակայն այդպիսի լայն արդիւնագործութիւնը և խոշոր կապիտալները սկսեցին կենտրոնացնել ազբատ մարդկանց և հողագործի ընդհանրին — Դայմիոսների ծառաներին — գործարանների և հանքերի շուրջը և ստեղծեցին մի խոշոր բանւորական դատակարգ, որի վիճակը շատ վատ դրութեան մէջ է:

Նապօնական բանւորի տոկոսութիւնը ուղղակի ապշեցնում է օտարերկրացուն. նա օրական 14—16 ժամ համարեա անհնդատ աշխատում է. Աշխատանքը սկսվում է առաւօտեան ժամը 6-ից և վերջանում երեկոյեան ժամը 8-ին. ամբողջ օրւայ մէջ բանւորը հանգստանում է միայն 40

րոպէ, որից 20 րոպէն գնում է ճաշի, համար, իսկ մնացածը ընթրիքի:

Երեխաները և կանայք նոյն պայմանների մէջ են: Չափահաս բանւորը ստանում է օրավարձ 35—40 կոպ. իսկ բանվորուհին 20 կոպ:

Նապօնիայի նաւահանգիստները երոպացիների առաջ բացելու օրեր՝ սկսեց երոպական կուտուրան ազատ մուտք գործել Նապօնացիների մէջ: Անգլիացիք առաջին անգամ ծանօթացրին երոպական կեանքի պայմանների հետ և մեծ քանակութեամբ թափուեցին Նապօնիա: Անգլիական վաճառականները հիմք դրին Եօկօհամա ծովափնեայ քաղաքին: Նրանք սկսեցին լցնել երկիրը անգլիական ապրանքներ և արտահանել տեղական արտադրութիւնները: Կան քաղաքներ, ինչպէս և Կօբէ ծովափնեայ քաղաքը, որոնց բնակիչները բացառապէս անգլիացիներ են: Ծովափնեայ քաղաքների նիստ ու կացը գոտ անգլիական բնաւորութիւն են կրում: Նազասակում, Կօբէում, Եօկօհամայում, Տօկիօում, Խակօդատում գուք կըլսէք միմիայն անգլիական լեզուն:

Նապօնիայի քաղաքները մեծ մասամբ մարդաշատ քաղաքներ են, որ թաղաւորում են կարգ, կանոն և մաքրութիւն: Տօկիօն՝ Նապօնիայի մայրաքաղաքը՝ մօտ երկու միլիօն բնակիչ ունի, շրջապատւած է գեղեցիկ այգիներով և լողում

ճոխ բուսականութեան մէջ: Այնտեղ են իշխանական պալատը, հազարից աւելի բուրգայական գեղեցիկ տաճարները, հարուստ մուզէյը, բազմաթիւ գործարանները: Տօկիօի փոքրոցները գիշերում են հինգ հազարից աւելի փոքրիկ կաթեր, որոնց քաշում են ձի-մարդիքը: Կիօտոնախկին մայրաքաղաքը՝ ունի շատ լայն և զիզ փողոցներ, պալատներ, բազմաթիւ ուսումնական հիմնարկութիւններ, գլորոցներ, գրավճառանոցներ, սուպարաններ և մի զանգակամբողջ աշխարհի մէջ իր մեծութեամբ առաջինն է: Կիօտոն նշանաւոր է նաև իր վանքերը և տաճարներով, որոնցից միայն մէկը ունի հազար կուռք. նա Եսպօնիայի առևտրի կենտրոնն է և Խալիսիաների պահեստը:

Արմատական փոփոխութեան ենթարկւեցնում են և Եսպօնական գորքը և նաևատորմը. 188թւին նրանք ստացան զուտ եւրոպական կապիտալիստականութիւն, որը տւեց Եսպօնիային միջազգային փայլուն յաղթութիւններ 2ինաստան վրայ և զարթեցրեց խորին յարգանք եւրոպացիների և ամերիկացիների մէջ դէպի եսպօնական գէնքը:

Ներկայումս Եսպօնիան ունի մի գորեղ նաևատորմ. նաևերի մեծ մասը շինւած է եւրոպական և ամերիկական նաւաշինարաններում:

Այս 1904 թւի Յունվարի մէջ Եսպօնիա

սղելով իր յարաբերութիւնները Ռուսաստանի նետ, յարձակում գործեց նրա նաևատորմի վրայ Պորտ - Արտուրում, որ և դրեց Ռուս-Եսպօնական պատերազմի սկիզբը:

Ռուսաստանը չէր կամենում պատերազմ և սկիւմայ ստիպւեց ընդունել հակառակորդ Եսպօնիայի պատերազմի հրաւէրը:

Եսպօնիայի համար նեղ է իր հայրենիքը: Առաջին 30-40 տարւայ ընթացքում սաստիկ զարգացաւ Եսպօնական նորոգիւնարեբութիւնը: Միւս կողմից ազգաբնակչութեան աճելով, հողի պակասութիւն զգացւելով. նա պէտք ունի գաղթականութիւններ հաստատելու ուրիշ տեղերում: Առաջին նպատակի, այն է Եսպօնական ապրանքների սպառման համար շատ յարմար է Մանջուրեան, իսկ երկրորդ նպատակի, այսինքն Եսպօնական գաղթականութիւններ հաստատելու համար վերին աստիճանի նպաստաւոր պայմաններ է ներկայացնում Կորէան իր կակուղ կլիմայով և իր բնական հարստութիւններով:

Այդ իսկ պատճառներով Եսպօնիան վաղուց աչք էր դրել Մանջուրիայի և Կորէայի վրայ, բայց Մանջուրիայում նա հանդիպեց մի գորեղ հակառակորդի, Ռուսաստանին, որը անթիւ

գործ է հանել խորամանկ թշնամու յանդգնութիւնը պատժելու:

БИБЛИОТЕКА
ИНСТИТУТА
ВОСТОЧНОЕВРОПЕЙСКИХ
АКАДЕМИИ НАУК
СССР

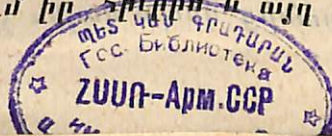
նական տները շատ ինքնուրոյն են, առանց տաքին և միջին պատերի: Արտաքին պարի տեղ դրում են թղթէ կամ բարակ փայտէ ցանցաւոր շրջանակներ, որոնց ամեն մի պէ կարելի է վերցնել, իսկ ներքին պատերի տեղ գործ են ածում շարժական շիրմաներ, նպէս որ սենեակների թիւը նոյնպէս և մեծութիւնը ամեն օր կարելի է փոփոխութեան թարկել:

Ռեակտիւններում թագաւորում է վերին աստիճանի մարդութիւն: Սենեակների յատակը ծածկում է փսիաթը, որի վրայ ծալապատիկ նրսում, ուտում և քնում են: Եապօնացին կօշիկներով սենեակ չի մտնիլ, որպէս չի փսիաթը չը տղտտէ:

Եապօնացու տեղաշորը բաղկացած է դօշակից գիշերուայ վերարկից: Նա իր գլխատակը դրում է մի փայտէ արկղ, որի վրայ յարմարաբար է թղթէ բարձ: Եապօնուհին քնելիս իր ոտները բարձին չի դնում, որպէս զի չը փշտէ գլխի սանդղաւորը: Սանդղաւորը այնքան արդ է և այնքան դժուար, որ բարձը դասակարգի կանայք շարաթը մի անգամ են սանդղում րանց գլուխները, իսկ հասարակ դասակարգի կանայք երկու շարաթը մի անգամ:

Եապօնացին շատ հիւրասէր է և ոիրալիւր կերպով է ընդունում իր հիւրին և այլ հիւրընկա-

89-67

լուծիւնը կապուած է մի շարք հաճոյախօսութի
նեքի հետ:

Սգգարնակուծեան սովորական ուտելիքը շո
հասարակ է: Եապօնացիք շատ սակաւապ
մարդիկ են. նրանք ուտելիքի մէջ խստապահ
չեն և առհասարակ քչով են բաւականանում:
Լի օրերը Եապօնացիին ուտում է մի բուռ եփ
բրինձ, մի քիչ կանաչեղէն և մի կտոր չոր
ցրած ձուկ: Բայց տօն և հիւրնկալութեան
ընթացքում այդպէս չէ: Սեղանի ճոխութիւնը ու
ղակի աչքի է ընկնում՝ կերակրէղենների տես
կը հասնում է մօտ 15-ի. ճաշի ժամանակ դ
զալ, գանակ, պատառաքաղ չեն դրւում. Եապ
նացիները նրանց գործածելը չը գիտեն: Իւր
քանչիւր մի Եապօնացի իր գոակում կրում
մի գոյգ փայտիկներ և դրանց օգնութեամբ ճ
շում է: Ճաշի վերջը Եապօնացիք խմում
թէյ և բրինձից քաշած օղի „սակէ“: Թէյը խ
մում են սառը և անշաքար:

Եապօնացիին երբէք չի հարբում. հարբել-նշո
նակում է ընդամիշտ խայտառակել իրան:

Բարեկրթութիւնը և քաղաքավարութիւնը կա
մում են Եապօնացու բնածին յատկութիւնը դո
նրանց մէջ չէք տեսնիլ անամօթութեան դէպ
քեր, փողոցներում չէք լսել յիշոցքներ: Եապ
նական լեզուն չունի հայհոյական խօսքեր: Եա
պօնացին տանից դուրս գալիս չի փակում դո

Հայաստանի Ազգային գրադարան

NL0423064

20165 II